

clarity in the disposition of the case law norm is compensated by detailed content of the hypothesis, as well as the operative part of the decision, which contains the result of applying the rule to specific circumstances of the dispute. It is these factors in combination with the mechanism of the precedent doctrine that causes an extremely high level of normativity of case law as the main qualitative feature of any form of positive law.

Key words: ratio decidendi, judicial precedent, legal system.

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-43-52

УДК 340

Т.І. ТАРАХОНИЧ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

МЕТОД МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті охарактеризовано правове моделювання як один із методів наукового пізнання суспільних відносин, який надає можливість відтворити їх шляхом використання логічних прийомів (перетворень) на спеціально створених моделях. Підкреслюється, що метод моделювання надає можливість простежити ефективність створеної моделі, її дієвість, розкрити її позитивні сторони, виявити можливі недоліки.

Звернено увагу на особливості методу моделювання в правовому регулюванні. Підкреслюється, що моделювання тісно пов'язане з процесами правової модернізації. Визначаються сфери, які потребують правової модернізації. Виокремлено та охарактеризовано принципи та функції моделювання.

Ключові слова: регулювання, правове регулювання, правова модернізація, моделювання, принципи моделювання, функції моделювання.

Тарахонич Т. И. Метод моделирования как средство оптимизации правового регулирования

В статье дана характеристика правового моделирования как одного из методов научного познания общественных отношений, который дает возможность отобразить их путем использования логических приёмов (преобразования) на специально созданных моделях. Подчеркивается, что метод моделирования дает возможность проследить эффективность созданной модели, ее действенность, раскрыть позитивные стороны, выявить возможные недостатки.

Обращено внимание на особенности метода моделирования в правовом регулировании. Подчеркивается, что моделирование тесным образом связано с процессами правовой модернизации. Определяются те области, которые требуют правовой модернизации. Выделены и охарактеризованы принципы и функции моделирования.

Ключевые слова: регулирование, правовое регулирование, правовая модернизация, моделирование, принципы моделирования, функции моделирования.

Tarakhonych T. I. Modeling method as a means of optimization of legal regulation

Legal modeling is considered as one of the methods of scientific knowledge of social relations, which provides an opportunity to reproduce them by using logical methods (transformations) on specially created models.

It is emphasized that the modeling method allows us to trace the effectiveness of the created model, its effectiveness, to reveal its positive and negative sides, to identify possible shortcomings.

It is characterized of the features of the modeling method in legal regulation. It is emphasized that modeling is closely connected with the processes of legal modernization. To do this, spheres are identified that require legal modernization. The principles and functions of modeling are singled out and described.

Key words: regulation, legal regulation, legal modernization, modeling, modeling principles, modeling functions.

Проведення нагальних реформ у різних сферах суспільного життя, процеси модернізації правової системи вимагають досконалого та ефективного правового регулювання. Ефективне правове регулювання та правозастосування неможливе без процесів удосконалення техніко-юридичного інструментарію, використання різноманітних методів наукового пізнання, серед яких важливе місце належить правовому моделюванню.

В.П. Нагребельний зазначає, що ефективне правозастосування може бути забезпечене лише на основі органічного поєднання теоретичного відображення в юридичних формах права досягнутого рівня розвитку суспільних відносин з прогностичними моделями правового розвитку, здійснення його на основі так званого дерева цілей – найближчих (тактичних) та перспективних (стратегічних)¹.

Правове регулювання, як і правозастосування, спрямоване на досягнення певних цілей, а саме впорядкування суспільних відносин. Цілі в правовому регулюванні, як найближчі, так і перспективні, за необхідності можуть бути відображені в певних моделях правового розвитку. Моделювання в правовій сфері як уявний образ правової дійсності надасть можливість виявити тенденції розвитку, позитивні та негативні сторони модельних об'єктів, їх структурні та функціональні характеристики, перевірити певні гіпотези, ідеї чи концепції та дати рекомендації щодо реальних об'єктів, явищ чи процесів.

Зазначене свідчить про актуальність правового моделювання та потребує активізації теоретичних досліджень у цій сфері наукового знання.

Окремі аспекти щодо моделювання в правовому регулюванні досліджувались у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, про що свідчать праці В.В. Андріюка, А.Я. Баскакова, В.П. Горбатенка, В.М. Косовича, Д.В. Ланде, А.А. Мельник, І.І. Онищука, Н.М. Оніщенко, В.П. Нагребельного, Н.В. Туленкова, Л.Г. Чистоклетова, В.М. Фурашева, І.Д. Шутака, К.В. Юдкової та інших учених. Аналіз наукових джерел дає можливість стверджувати, що вивчення проблеми правового моделювання має фрагментарний характер, немає комплексності та системності у дослідженнях, що зумовлює необхідність аналізу даної проблеми в сучасних умовах розвитку суспільного життя.

Метою даної статті є отримання об'єктивних знань щодо поняття моделювання та визначення його місця в правовому регулюванні.

Насамперед звернемо увагу на найпоширеніші уявлення щодо феномену моделювання в науковій та енциклопедичній літературі.

Модель (від лат. *modulus* – міра, образ, норма) – це умовний образ будь-якого об'єкта (оригінала), певний спосіб виразу властивостей, зв'язків предметів і явищ реальної дійсності на основі аналогії, встановлення між ними подібності

і на цій основі відтворення їх на матеріальному чи ідеальному об'єкті – подібні². Отже, в моделі повинні бути відтворені властивості реального об'єкта пізнання (явища чи процесу) без надмірної деталізації шляхом абстрагування від оточуючої дійсності, що надасть можливість у необхідних випадках змінювати її структуру, доповнювати новими якостями чи властивостями, що сприятиме її результативності.

У філософському енциклопедичному словнику під моделюванням розуміють науковий метод непрямого (опосередкованого) дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне, через дослідження їхніх моделей – предметних, знакових чи мисленних систем, що відповідно відтворюють, імітують чи відображають певні характеристики (властивості, ознаки, принципи внутрішньої організації або функціонування) оригіналів³. Таким чином, з точки зору філософського розуміння, моделювання – це метод теорії пізнання, який надає уявному об'єкту цілісної визначеності, відтворює функціональну єдність істотних властивостей реального об'єкта, принципи його внутрішньої організації та зовнішнього виразу.

У сучасних наукових дослідженнях виокремлюють такі різновиди моделювання, як соціальне та правове моделювання.

У соціологічній літературі під соціальним моделюванням розуміють метод пізнання соціальних явищ і процесів з метою відтворення їх характеристик на інших об'єктах, тобто на спеціально створених з даною метою об'єктах⁴.

Правове моделювання – це один із методів наукового пізнання, конструктивно-пізнавальний прийом, який надає можливість відтворити функціональні, структурні характеристики та особливості реальних об'єктів, процесів та явищ у правовій сфері шляхом використання логічних прийомів (перетворень) на спеціально створених моделях.

Процес здійснення правового моделювання дасть змогу оцінити об'єктивні процеси, що мають місце в суспільстві, державі на прикладі певного об'єкта (процесу, явища), певної створеної моделі поведінки, виявити проблемну ситуацію, ліквідувати певні прогалини, колізії в правовому регулюванні, уніфікувати законодавство, що сприятиме прийняттю виваженого, науково обґрунтованого та своєчасного рішення. Динаміка розвитку суспільних процесів, кризові явища, що мають місце в світі, ускладнення соціальних систем вимагають оперативності в осмисленні цих явищ та прийнятті відповідних рішень.

Метод правового моделювання має певні особливості, а саме: це різновид соціального моделювання; об'єктом моделювання є явища та процеси правової дійсності; він спрямований на їх вивчення шляхом створення відповідних моделей; здійснюється певними суб'єктами; це процес відтворення об'єктивної дійсності на інших спеціально створених об'єктах; він забезпечує наочність у науковому пізнанні шляхом створення певної моделі.

В енциклопедичній літературі підкреслюється, що загалом процес моделювання відзначається складною структурою і включає такі основні етапи: постановка проблеми, побудова моделі, її дослідження, екстраполяція отриманих результатів на оригінал⁵.

Погоджуючись з даною думкою, слід підкреслити, що процес моделювання в правовій сфері характеризується певною етапністю. Насамперед це вибір

об'єкта моделювання в правовій сфері, визначення мети та завдань моделювання. В необхідних випадках здійснюється аналіз суміжних правових категорій, що впливають на об'єкт пізнання. Наступним етапом є конструювання відповідної моделі, її всебічне вивчення та надання певних висновків, пропозицій та рекомендацій.

Прикладом використання методу правового моделювання може бути його застосування в процесі створення якісної моделі механізму правового регулювання. Важливе значення в даному процесі має постановка проблеми, збір та аналіз інформації, визначення мети та тих завдань, які необхідно вирішити. Наступним етапом є побудова моделі механізму правового регулювання, в якій повинні бути враховані його структурні компоненти та функціональні особливості даної моделі, рівневий характер механізму правового регулювання та інші характеристики, які йому властиві. Достатність інформації в побудові зазначеної моделі, її повнота та спрямованість надає можливість передбачити закономірності функціонування механізму правового регулювання з певною мірою вірогідності.

За необхідності метод моделювання може бути використаний у різних сферах правового регулювання. Так, в юридичній літературі зазначається, що даний метод може бути застосований у процесі побудови моделі якісного закону.

У цьому контексті А.А. Мельник підкреслює, що застосування цього методу можливе в процесі моделювання перспектив розвитку, прийняття якісних законів. Цьому методу належить велике майбутнє у вивченні ефективності та якості закону, оскільки будь-яка модель виконує не тільки описову та тлумачну функцію, а й прогностичну⁶.

Правове моделювання тісно пов'язане з процесами правової модернізації. Створення моделі суспільного розвитку та вдосконалення правової системи, механізму правового регулювання, отримання позитивних результатів, надає можливість вплинути на процеси реформування українського суспільства. Для цього потрібно визначити ті сфери, які потребують правової модернізації.

Ряд вітчизняних вчених звертають увагу на основні параметри правової модернізації, виокремлюючи її основні напрями та критерії, а саме:

- визнання прав людини найвищою цінністю, формування основ соціальної, правової державності й громадянського суспільства; усвідомлення гуманістичної ролі права через втілення основоположних принципів правової політики: сталості та передбачуваності, легітимності й демократичності, моральності та справедливості, гласності, поєднання інтересів особи й держави, відповідності міжнародним стандартам;
- підвищення ефективності державного управління, раціоналізація системи бюрократії; вдосконалення правової системи через конституційні та інші правові норми; правове забезпечення демократизації суспільного життя, здійснюваних реформ, стабільності й правопорядку в країні;
- адекватне усвідомлення основних параметрів, призначення і можливостей права відповідно до необхідності здійснення правової політики перехідного періоду, що характеризується нестабільністю, мінливістю і суперечливістю: пошуки мирних, правових шляхів розв'язання різноманітних проблем і конфліктів суспільного розвитку⁷.

Важливим аспектом правового моделювання є принципи, на яких даний метод ґрунтується. Принципи моделювання в правовій сфері – це основні ідеї, вихідні положення, на яких ґрунтується даний вид діяльності, що розкривають його сутність і призначення та спрямовані на забезпечення ефективності та дієвості правового регулювання та цілісності правової системи.

Принципи моделювання – категорія динамічна, вони постійно змінюються та вдосконалюються, залежать від тих закономірностей, які властиві державі та праву, потреб та інтересів, що сформувалися в суспільстві.

Аналіз літературних джерел надає можливість виокремити такі загальні принципи правового моделювання, а саме: науковості, об'єктивної зумовленості, цілісності, системності, комплексності тощо.

Принцип науковості моделювання в правовій сфері дає змогу виокремити та охарактеризувати понятійно-категоріальний апарат моделювання, використовуючи фундаментальні наукові знання для вирішення поставленого завдання, сприяє ґрунтовному аналізу тих чинників, що впливають на об'єкт пізнання.

Принцип об'єктивної зумовленості передбачає відповідність принципів моделювання об'єктивним умовам функціонування механізму правового регулювання та правової системи загалом, тим закономірностям, які їм властиві.

Принцип цілісності моделювання в правовій сфері надає можливість вивчити предмет чи явище з різних сторін, що сприяє побудові цілісної системи правового впливу в певній сфері суспільних відносин.

Принцип системності дає змогу виокремити складові як самої моделі, так і охарактеризувати ті явища та процеси, що на неї впливають.

Принцип комплексності надає можливість вивчити правові моделі не лише як юридичні категорії, а й застосувати знання інших наук з метою їх аналізу.

Поряд із принципами правовому моделюванню властиві певні функції. Функції правового моделювання – це певні напрями впливу на об'єкт (процес, явище) моделювання, що визначаються його сутністю та призначенням у суспільстві.

Функції правового моделювання можна розділити на дві групи, а саме: загальні, що спрямовані на збір та аналіз певних фактів, певної інформації, їх всебічне вивчення та побудову уявної моделі, та спеціальні, що забезпечують розв'язання певних завдань, формулювання пропозицій та рекомендацій щодо побудови реальної моделі відносин у правовій сфері.

На нашу думку, до загальних функцій слід віднести пізнавальну, описову, констатуючу, прогностичну, інформаційно-орієнтаційну тощо. До спеціальних функцій, як приклад, необхідно віднести функцію забезпечення ефективності та дієвості правового регулювання, функцію забезпечення якості правового регулювання, функцію сприяння правотворчій та правореалізаційній діяльності тощо. Дана група функцій має динамічний характер і практичне спрямування, вони постійно оновлюються та вдосконалюються, перелік їх залежить від об'єкта моделювання, його функціональних характеристик та структурних особливостей тощо.

Звернемо увагу на загальні функції правового моделювання. Це насамперед пізнавальна функція правового моделювання, що спрямована на збір, аналіз певних об'єктів, формування нових знань, виявлення певних закономірностей та тенденцій розвитку в правовій сфері. У тісному взаємозв'язку з даною функцією є описова та констатуюча.

Прогностична функція правового моделювання зорієнтована на визначення перспектив і тенденцій подальшого розвитку об'єкта моделювання та реалізується шляхом висунення гіпотез, певних ідей, прогнозів щодо об'єкта моделювання відповідно до поставленої мети та завдань. Зазначена функція надає можливість простежити тенденції та закономірності в правовому регулюванні, виявити колізії та суперечності, недосконалість законодавства, можливі ризики з метою їх попередження чи усунення.

Для правового моделювання характерна також інформаційно-орієнтаційна функція, що спрямована на збір, аналіз та переосмислення інформації, певних даних щодо об'єкта моделювання, що сприятиме створенню на основі цієї інформації певної моделі правового регулювання та забезпеченню ефективності та дієвості механізму правового регулювання.

З огляду на зазначене можна дійти висновку, що правове моделювання сприяє вивченню об'єкта моделювання з різних сторін, допомагає виявити його найважливіші складові та особливості, функціональну спрямованість та тенденції розвитку. Поряд з цим правове моделювання акцентує увагу на повноті регулювання, надає можливість спрогнозувати можливі колізії та прогалини в правовому регулюванні, розробити рекомендації, які б враховувались у правотворчій діяльності.

1. *Нагребельний В. П.* Прогнозування і моделювання в правотворенні та правозастосуванні // Альманах права. Праворозуміння та право реалізація: від теорії до практики: Науково-практ. юрид. журнал. Вип. 2. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. С. 24. С. 21–27. 2. *Баскаков А.Я., Туленков Н.В.* Методология научного исследования. Киев : 2002. 214 с. С. 106. 3. *Філософський енциклопедичний словник.* Київ : Абрис, 2002. С. 392. 4. *Социологический справочник* / под общей ред. В.И. Воловича. Киев : Политиздат Украины, 1990. 382 с. С. 47. 5. *Філософський енциклопедичний словник* / голова редкол. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 744 с. С. 392. 6. *Мельник А. А.* Якість закону : теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Київ, 2018. 220 с. С. 82. 7. *Горбатенко В. П.* Правова футурологія: предметне поле і перспективи розвитку в Україні // Альманах права. людиноцентризм у праві: теоретико-прикладні засади: науково-практ. юрид. журнал. Вип. 8. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. С. 36–40. С. 37–38.

References

1. *Nahrebelnyi V. P.* Prohnozuvannia i modeliuvannia v pravotvorenni ta pravozastosuvanni // Almanakh prava. Pravorozuminnia ta pravo realizatsiia: vid teorii do praktyky: Naukovo-prakt. yuryd. zhurnal. Vyp. 2. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2011. S. 24. S. 21–27. 2. *Baskakov A. Ya., Tulenkov N. V.* Metodolohyia nauchnoho yssledovanyia. Kyev : 2002. 214 s. S. 106. 3. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk.* Kyiv : Abrys, 2002. S. 392. 4. *Sotsyolohycheskyi spravochnyk* / pod obshchei red. V.Y. Volovycha. Kyev : Polytyzdat Ukraїny, 1990. 382 s. S. 47. 5. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* / holova redkol. V.I. Shynkaruk. Kyiv : Abrys, 2002. 744 s. S. 392. 6. *Melnyk A. A.* Yakist zakonu: teoretyko-metodolohichnyi ta tekhniko-iurydychnyi aspekty : dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.01. Kyiv, 2018. 220 s. S. 82. 7. *Horbatenko V. P.* Pravova futurolohiia: predmetne pole i perspektyvy rozvytku v Ukraini // Almanakh prava. liudynotsentryzm u pravi: teoretyko-prykładni zasady: naukovo-prakt. yuryd. zhurnal. Vyp. 8. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2017. S. 36–40. S. 37–38.

Tarakhonnych T. Modeling method as a means of optimization of legal regulation

In the article is analyzed the need for urgent reforms in various spheres of social life, which is impossible without the processes of improving the legal technique, the use of methods and methods of legal forecasting and modeling of possible situations in the legal sphere.

Modeling in legal regulation is considered as one of the methods of scientific knowledge of social relations, which provides an opportunity to reproduce them by using logical methods (transformations) on specially created models.

It is emphasized that the modeling method allows us to trace the effectiveness of the created model, its effectiveness, to reveal its positive and negative sides, to identify possible shortcomings.

It is noted that the process of legal modeling will allow to assess objective processes taking place in society and state on the example of a certain object, a certain created behavior model, to identify the problem situation, to eliminate certain gaps, collisions in legal regulation, to unify the legislation and to provide the opportunity to make a balanced, scientifically sound and timely solution. The emphasis is placed on the fact that the dynamics of the development of social processes, the crisis phenomena taking place in the world, the complications of social systems require operativeness in understanding these phenomena and making appropriate decisions.

It is characterized of the features of the modeling method in legal regulation, namely: this is a kind of social modeling; object of modeling are the phenomena of objective reality; it is aimed at their study by creating appropriate models; carried out by certain subjects; is a process of reproduction of objective reality on other specially created objects; provides visuality in scientific knowledge by creating a specific model.

It is emphasized that modeling is closely connected with the processes of legal modernization. Creation of a model of social development and improvement of the legal system, obtaining positive results, gives an opportunity to influence the processes of reforming Ukrainian society. To do this, spheres are identified that require legal modernization.

The principles and functions of modeling are singled out and described.

Key words: regulation, legal regulation, legal modernization, modeling, modeling principles, modeling functions.

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-52-58

УДК 340.12

О.Л. БОГІНІЧ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

У статті розглядається криза сучасної представницької демократії. Предметом дослідження є сучасні політичні режими Франції, США, України. Виявляються причини та пропонуються шляхи подолання існуючої кризи.

Ключові слова: представницька демократія, демократія, народний суверенітет, імперативний мандат.